

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.49>

ШЕВЦОВА К.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА ЩОДО НЕДОПУСТИМОСТІ РОЗГОЛОШЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Мета статті полягає в дослідженні окремих питань участі прокурора щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. У статті досліджуються ключові теоретичні та прикладні питання, що пов'язані із правовим регулюванням інституту недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Детальний аналіз відповідних нормативно-правових актів, що здійснюють регламентацію процесуального порядку забезпечення таємниці досудового розслідування, в тому числі й більшості країн пострадянського простору, вказує на відсутність у них чіткого та системного закріплення досліджуваної процедури. Здійснюється ґрунтовне опрацювання точок зору провідних науковців із питань предмета дослідження. На підставі цього автором пропонується власне бачення щодо відомостей, які не підлягають розголошенню і становлять таємницю у відповідному кримінальному провадженні. Акцентується увага на тому, що слідчий та прокурор є основними учасниками з питань отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення та осіб, які його вчинили. Разом із тим положення чинного кримінального процесуального законодавства, що безпосередньо стосуються повноважень прокурора із забезпечення процедури нерозголошення відомостей досудового розслідування, потребують подальшого удосконалення. Перш за все, це стосується визначення прокурором об'єму певних відомостей, що не підлягають розголошенню, та закріплення даного факту в матеріалах кримінального провадження, особливо у випадках, коли вказана інформація стосується сфери

особистого та сімейного життя особи. Зроблено висновок, що у зв'язку з недосконалістю визначення об'єму відомостей, що не підлягають розголошенню, можуть порушуватися окремі засади кримінального провадження. У матеріалах кримінального провадження необхідно чітко визначати, які саме відомості досудового розслідування необхідно зберігати в таємниці. Дане уточнення сприятиме конкретизації дій учасників кримінального провадження, які попереджені про нерозголошення, а так само надаватиме більш чіткі підстави для застосування ст. 387 КК України.

Ключові слова: *досудове розслідування, прокурор, таємниця, безпека, відомості, розголошення, рішення, учасники кримінального провадження.*

The purpose of the article is to investigate certain issues of the prosecutor's participation regarding the inadmissibility of disclosure of information of the pre-trial investigation. The article considers some key theoretical and applied issues related to the legal regulation of the institution of inadmissibility of disclosure of pre-trial investigation information. A detailed analysis of the relevant legal acts regulating the procedural order to ensure the secrecy of pre-trial investigation, including most of the countries of the former Soviet Union, indicates the lack of a clear and systematic consolidation of the investigated procedure. An extensive study of the points of view of the leading scientists on the subject of research is carried out. On the basis of this, the author proposes his own vision regarding non-disclosure of information which is secret in the relevant criminal proceedings. Attention is drawn to the fact that the investigator and the prosecutor are the main participants in matters related to obtain information about the criminal offense and the perpetrators. At the same time, the provisions of the current criminal procedural law, which directly relate to the prosecutor's powers to ensure the procedure of non-disclosure of information of the pre-trial investigation, need further improvement. First of all, it concerns the determination by the prosecutor of the amount of certain information that is not a subject to disclosure and the consolidation of this fact in criminal proceedings, especially in cases when this information relates to the sphere of personal and family life of a person. It is concluded that due to the imperfection of the definition of the amount of information that is not subject to disclosure, certain principles of criminal proceedings may be violated. In the materials of the criminal proceedings it is necessary to clearly define what information of the pre-trial investigation should be kept secret. This clarification will help to specify the actions of participants in criminal proceedings, who are warned about non-disclosure, as well as provide clearer grounds for the application of Art. 387 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *pre-trial investigation, prosecutor, secrecy, security, information, disclosure, decision, participants in criminal proceedings.*

Постановка проблеми. На сторінках юридичної літератури постійно аналізуються питання сімейної, державної, банківської, лікарської таємниці, таємниці сповіді, слідчої таємниці та таємниці наради суддів. Серед вищевказаного переліку важливе місце посідає інститут недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування, положення якого закріплені нормативно та мають важливе значення як на міжнародному рівні (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. [1], Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 р. [2], Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1985 р. [3], Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р. [4]), так і для кожної держави окремо.

Сьогодні питання щодо нерозголошення відомостей досудового розслідування знайшли своє відображення у кримінально-процесуальному законодавстві багатьох країн пострадянського простору, зокрема це ст. 201 КПК Республіки Казахстан [5], ст. 198 КПК Республіки Білорусь [6], ст. 212 КПК Республіки Молдова [7], ст. 353 КПК Республіки Узбекистан [8], ст. 104 КПК Грузії [9], ст. 201 КПК Азербайджанської Республіки [10], ст. 172 КПК Республіки Вірменія [11], ст. 177 КПК Республіки Таджикистан [12], ст. 214 КПК Естонської Республіки [13], ст. 161 КПК Російської Федерації [14].

Досліджуючи вищевказані питання, О.В. Гриза цілком слушно констатує, що, незважаючи на плін часу, розвиток суспільних формацій, масштабних глобалізаційних процесів, правове мислення законодавців пострадянських країн суттєво не змінилось. Прикладом цього є те, що через 25 років із моменту розпаду СРСР спільними для кримінально-процесуального законодавства колишніх його країн-членів є положення про нерозголошення відомостей досудового розслідування та визначення кола суб'єктів, відповідальних за додержання вказаного постулату. Зокрема, для України, Казахстану та Таджикистану характерним є формування кола вказаних суб'єктів на рівні прокурора та слідчого, а законодавець Вірменії до них додає ще й суд. Найбільш загально перелік суб'єктів, відповідальних за збереження таємниці досудового слідства, визначений законодавцем Молдови – особа, що здійснює кримінальне переслідування [15, с. 134]. У даному контексті повноваження прокурора як процесуального керівника залишаються невизначеними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий аналіз проблемних питань щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у своїх працях здійснювали такі дослідники, як Ю.П. Алєнін, Р.В. Бараннік, А.А. Бражнік, В.В. Вапнярчук, В.І. Галаган, Г.І. Глобенко, В.В. Павловський, Г.І. Резнікова, Л.М. Лобойко, О.В. Капліна А.О. Ляш, В.В. Навроцька, О.А. Осауленко, Л.Д. Удалова, В.М. Тертишник, А.З. Якубова та інші. В останніх публікаціях окреслену тему досліджували: Г.І. Глобенко («До питань недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування»), В.Г. Дрозд («Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики»), О.І. Марочкін («Норми міжнародного права та рішення Європейського суду з прав людини про доступ до таємниці слідства»). Однак, незважаючи на значний ступінь наукової розробки даної теми, багато питань, що безпосередньо стосуються участі прокурора в забезпеченні реалізації практичної складової частини досліджуваного інституту, потребують як подальшого дослідження, так і нормативного врегулювання.

Формування цілей. Мета статті полягає в дослідженні окремих питань участі прокурора щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Тема загальних положень досудового розслідування та ефективність їх практичної реалізації займає не останнє місце в теорії кримінального процесу. І не випадково вчені у своїх дослідженнях торкаються такого загального положення, як недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування (ст. 222 КПК України) [16].

З урахуванням наявних наукових розробок способи забезпечення їх нерозголошення вважаємо доцільним умовно розділити на дві групи. До першої з них слід віднести дії, спрямовані на захист відповідних даних, що безпосередньо складають таємницю розслідування, від протиправних посягань із боку осіб, які намагаються нею завладіти з метою створення протидії кримінальному провадженню. За слушним твердженням М.Г. Шурухнова та О.В. Пушкіна, така поведінка дозволяє: а) зацікавленим особам готуватися до слідчих дій, продумувати різні хитрощі, алібі, консулюватися з фахівцями, адвокатами, на підставі чого обирати певну лінію поведінки, спрямовану на протидію розслідування; б) вирішити питання, пов'язані з передачею незаконно придбаного майна, переведенням або передачею грошових коштів надійним людям, за кордон, приховуванням їх у надійних місцях, зняттям готівки із пластикових карт; в) знищити електронні носії інформації, комп'ютерну техніку, в тому числі і засоби стільникового зв'язку; г) провести зустрічі, заручитися підтримкою впливових людей, впливати на співучасників злочину, свідків; г) покинути межі відповідного регіону або навіть держави [17, с. 76].

До другої групи доречно віднести дії слідчого, прокурора, що спрямовані на захист даних досудового розслідування від розголошення особами, яким вони стали відомі у зв'язку з їх залученням до сфери кримінального судочинства. Так, В.В. Павловський акцентує увагу на тому, що кримінальний процесуальний закон за певних умов зобов'язує окремих учасників кримінального провадження не розголошувати відомості досудового розслідування у зв'язку з їх участю у проведенні певних процесуальних дій. Наприклад, відповідно до вимог ст. 66 КПК України свідок, під загрозою кримінальної відповідальності, зобов'язаний не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків [18, с. 132].

Законодавець у положеннях КПК України також деталізує права та обов'язки інших учасників кримінального провадження з досліджуваного питання, наприклад, потерпілого (п. 3 ч. 1 ст. 57 КПК України), представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п. 3 ч. 7 ст. 64-1 КПК України), свідка (п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК України), особи, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала оче-

видцем таких дій (ч. 3 ст. 66 КПК України), перекладача (п. 4 ч. 3 ст. 68 КПК України), експерта (п. 4 ч. 5 ст. 69 КПК України), спеціаліста (п. 3 ч. 5 ст. 71 КПК України), представника персоналу органу пробації (п. 5 ч. 3 ст. 72-1 КПК України) [19, с. 45–56]. Способом забезпечення нерозголошення окреслених відомостей є передбачений ст. 222 КПК України обов'язок слідчого, прокурора попередити відповідних учасників кримінального провадження про нерозголошення даних досудового розслідування, які їм стали відомі. Значимість цього способу захисту таємниці розслідування підкреслює передбачена ст. 387 КК України, яку встановлена відповідальність за порушення вказаного припису.

Аналіз кримінального процесуального законодавства окремих європейських країн та держав пострадянського простору вказує на те, що його положення не містять чіткого тлумачення поняття «таємниці» або «нерозголошення» досудового розслідування, а також не конкретизують означену процедуру [20, с. 182]. Вказаний чинник безпосередньо впливає на розмаїття поглядів правників із цього питання. Так, наприклад, В.Д. Дрозд під досліджуваним поняттям розуміє «вид таємної інформації, яка охоплює відомості щодо діяльності органу досудового розслідування, прокуратури, оперативних підрозділів у рамках кримінально провадження, а також результатів проведення процесуальних дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, розголошення яких може негативно вплинути на всебічність, повноту та неупередженість розслідування» [21, с. 209]. Близьке за змістом до цього визначення надає О.І. Марочкін, який наголошує на тому, що в теорії кримінального процесу під даним поняттям прийнято розуміти охоронювану кримінальним процесуальним та кримінальним законом інформацію (відомості), спрямовану на забезпечення інтересів слідства у кримінальному провадженні. Конфіденційність такої інформації, виходячи з положень ст. 222 КПК України, визначається слідчим або прокурором та захищається з метою попередження завдання шкоди інтересам досудового слідства в цілому, а також інтересам відповідної особи, суспільства та держави в цілому [22, с. 295]. Дослідники надають ґрунтовні визначення досліджуваного поняття, але під час його розкриття використовують терміни «таємна інформація», «конфіденційність», сутність яких в положеннях КПК України не розкриваються.

На переконання Г.І. Глобенка, «під відомостями кримінального провадження, що не підлягають розголошенню, слід розуміти охоронювану кримінальним та кримінальним процесуальним законом конфіденційну інформацію, яка відображає інтереси розслідування або судового розгляду та сприяє усуненню реальної або потенційної небезпеки його учасникам, визначену слідчим, прокурором, судом у своїх рішеннях» [19, с. 47]. У даному визначенні автор розповсюджує сферу дії досліджуваної інституції не лише на стадію досудового розслідування, а й на стадію судового розгляду, що заслуговує уваги. При цьому дослідник також уживає поняття «конфіденційна інформація», яке на законодавчому рівні не розкрито.

А. О. Ляш надає структуру кримінального процесуального забезпечення нерозголошення відомостей досудового розслідування, до якої включає такі елементи: 1) кримінальні процесуальні норми, які регулюють відкритість і закритість кримінального процесу з метою забезпечення недопустимості розголошення даних; 2) відповідні правовідносини; 3) правосвідомість, тобто ставлення учасників до відповідного обов'язку; 4) процесуально оформлене рішення в рамках нерозголошення відомостей досудового розслідування; 5) юридична відповідальність за порушення обов'язку не розголошувати відомості досудового розслідування [23, с. 6].

На підставі детального аналізу положень законодавства та приведених наукових точок зору вважаємо, що під досліджуваним терміном слід розуміти охоронювану кримінальним та кримінальним процесуальним законом інформацію, яка підлягає захисту з метою усунення реальної або потенційної небезпеки заподіяння шкоди інтересам розслідування або учасникам кримінального провадження, обсяг якої визначається слідчим, прокурором у відповідному рішенні.

Слід зазначити, що беззаперечно слідчий та прокурор є основними учасниками процесу отримання відповідної інформації про вчинені кримінальні правопорушення та осіб, причетних до його вчинення. Йдеться не лише про доказову інформацію, а й про відомості, які з різних причин мають охоронятися та не розголошуватися. Перш за все, це пов'язано з тим, що нерозголошення даних досудового розслідування є базовою передумовою для реалізації комплексу таких засад кримінального провадження, як: законність (ст. 9 КПК України); повага до людської гідності (ст. 11 КПК України); розумність строків (ст. 28 КПК України) тощо.

У даному контексті окремого розгляду потребують питання, що стосуються участі прокурора в реалізації положень ст. 222 КПК України. Актуальність даного питання зумовлюється двома основоположними чинниками: по-перше, прокурор визначений серед суб'єктів, які при-

ймають рішення про нерозголошення відомостей досудового розслідування; по-друге, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва під час реалізації вищевказаних заходів за органами досудового розслідування. На наш погляд, у цій частині його повноваження доречно розширити. Окреслене зумовлюється тим, що слідчі в силу як суб'єктивних, так і об'єктивних причин не завжди належним чином оцінюють обставини, що спонукають прийняття та виконання даного рішення. Особливо це стосується випадків передання кримінального провадження від одного органу досудового розслідування до іншого, коли разом із досліджуваними заходами здійснюються заходи безпеки щодо їх учасників.

Крім цього, в частині повноважень прокурора окремого розгляду потребують питання, пов'язані з визначенням об'єму відомостей, що не підлягають розголошенню в кримінальному провадженні. На жаль, дане питання залишилось поза увагою законодавця, але окремі його аспекти все ж таки зустрічаються на сторінках юридичної літератури. Зокрема, до них відносять: а) окремі докази та їх зміст, що стосуються винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення; б) відомості про учасників кримінального провадження, наприклад, їх місце проживання; в) які саме слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії збирається проводити слідчий; г) місце і час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій тощо [19, с. 47]. Вважаємо, що об'єм відомостей досудового розслідування, які необхідно зберігати в таємниці, є одним із ключових чинників досліджуваного інституту, оскільки саме вони мають бути чітко прописані у відповідному процесуальному документі, що міститься у кримінальному провадженні. Звернемо увагу на той факт, що відповідно до ч. 1 ст. 201 КПК Республіки Казахстан [5] вирішення окресленого питання покладається виключно на прокурора. Зазначений підхід законодавця є цілком виправданим, у зв'язку із чим пропонуємо ст. 222 КПК України доповнити аналогічними положеннями.

Також доречно звернутись до змісту ст.ст. 474–477 КПК Федеративної Республіки Німеччина [24], де відомості, які належить до таємниці досудового розслідування, розподіляється на такі, що стосуються: а) безпосередньо розслідування; б) приватних осіб. Відповідно, і порядок їх розголошення має різну форму. На наше переконання, питання, що стосуються розголошення відомостей особистого та сімейного життя у кримінальному процесі України, мають вирішуватись виключно через прокурора.

Висновки. У зв'язку з недосконалістю визначення об'єму відомостей, що не підлягають розголошенню, можуть порушуватися окремі засади кримінального провадження. У матеріалах кримінального провадження необхідно чітко визначати, які саме відомості досудового розслідування необхідно зберігати в таємниці. Дане уточнення сприятиме конкретизації дій учасників кримінального провадження, які попереджені про нерозголошення, а так само надаватиме більш чіткі підстави для застосування ст. 387 КК України.

На підставі проведеного аналізу кримінального процесуального законодавства України приходимо до висновку щодо необхідності внесення змін до його положень. Насамперед, ст. 3 КПК України необхідно доповнити поняттям «відомості досудового розслідування, що не підлягають розголошенню».

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. / База даних «Законодавство України». URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043/print1360158881064154.
2. Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 р. / База даних «Законодавство України». URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_282.
3. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила) 1985 р. / База даних «Законодавство України». URL : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_211.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. / База даних «Законодавство України». URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. URL : <http://ecoinfo.ecogofond.kz/ugolovno-processualnyj-kodeks-resp-5/>.
6. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. URL : <http://www.pravo.levonevsky.org/kodeksby/upk>.

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 г. № 122-XV. URL : http://www.pravo.org.ua/files/____.pdf.
8. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Узбекистан : закон Республіки Узбекистан від 22.09.1994. URL : <http://www.lex.uz/docs/111463>.
9. Уголовный процессуальный кодекс Грузии от 9.10.2009 г. № 1772-Пс. URL : http://www.pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_09_10_2009.pdf.
10. Кримінально-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки : закон Азербайджанської Республіки від 14.07.2000 № 907-IQ. URL : http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420280.
11. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения от 1 июля 1998 года. URL : <http://www.prliament.am/legislation/>.
12. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 03.12.2009. URL : http://www.base.spinform.ru/show_doc/fwz?rgn=30692.
13. Уголовно-процессуальный кодекс Эстонской Республики от 12.02.2003. URL : <https://v1.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/ugolovno-processualnyy-kodeks>.
14. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 22 ноября 2001 г. URL : http://www.hro.org/docs/rlex/upk2002/index_1.php.
15. Гриза О.В. Гарантії забезпечення дотримання таємниці під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро. 2017. 200 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
17. Шурухнов Н.Г., Пушкин А.В. Конкретизация положений о недопустимости разглашения данных предварительного расследования. *Вестник экономической безопасности*: Юридические науки. 2019. № 1. С. 75–78.
18. Павловський В.В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2016. 246 с.
19. Глобенко Г.І. До питань недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2019. № 8(22). С. 43–48.
20. Глобенко Г.І. Міжнародні стандарти щодо нерозголошення відомостей досудового розслідування. *25 років становлення Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ: славетна історія та горизонти майбутнього*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 лютого 2020 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2020. С. 181–182.
21. Дрозд В.Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
22. Марочкін О.І. Норми міжнародного права та рішення Європейського суду з прав людини про доступ до таємниці слідства. *Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 27 трав. 2016 року. Харків, 2016. Вип. 7. С. 294–297.
23. Ляш А.О. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 1(7) С. 1–14. URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13laovdr.pdf>.
24. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung (StPO) научно-практический комментарий и перевод текста закона / Павел Головенко, Наталия Спица/ Universitätsverlag Potsdam. 2012. URL : <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf>.